

MARIA MAGDALENA SKALIŃSKA
(1890–1977)

BOTANIK
GENETYK, EMBRIOLOG
CYTOTAKSONOM

aria Magdalena Skalińska (z domu Groszlik) urodziła się 27 grudnia 1890 r. w Warszawie. Jej ojciec, dr Stanisław S. Groszlik (1860–1931), był cenionym uczonym i znanym chirurgiem. Opublikował 14 prac z dziedziny biologii i 36 prac z zakresu medycyny. Był współredaktorem „Przeglądu Chirurgicznego” (Warszawa) i „Monatsberichte für Urologie” (Berlin) oraz członkiem French Urological Society. Matka, Jadwiga z domu Stroyńska, zajmowała się domem i wychowywaniem dzieci. Przyszła uczona miała brata i siostrę, którzy także ukończyli studia w Szwajcarii, a potem pracowali w Warszawie. Jej brat Kazimierz Groniowski był znanym inżynierem konstruktorem, a siostra Wanda Gardowska — dziennikarką.

W r. 1905 jako uczennica znanej szkoły J. Kowalczykówny i J. Jaworkówny Maria Groszlik uczestniczyła w słynnym strajku szkolnym, którego głównym celem była walka o wprowadzenie języka polskiego do nauczania szkolnego. W tym czasie wstąpiła do Polskiej Partii Socjalistycznej, gdzie była odpowiedzialna za rozprowadzanie nielegalnych publikacji. W r. 1906 opuściła szkołę i wyjechała do Szwajcarii. W 1908 r. zdała maturę w Bernie Szwajcarskim i została przyjęta na tamtejszy uniwersytet. Studia ukończyła w 1912 r., uzyskując stopień doktora filozofii „magna cum laude”. Pracę doktorską *Die Weberschen Knochelchen bei den Cyprinoiden der schweizerschen Fauna* przygotowała pod kierunkiem profesora Th. Studera. Będąc jeszcze studentką, poślubiła dziennikarza Marcelego Sachsa. Ich syn Tadeusz urodził się w 1910 r. Początkowo drukowała prace naukowe pod nazwiskiem Sachs, od r. 1921 używała nazwiska Sachs-Skalińska, a później — Skalińska. Syn został wybitnym fizykiem, profesorem Uniwersytetu Warszawskiego. Przez szereg lat był prezesem Polskiego Towarzystwa Fizyków, a także członkiem wielu międzynarodowych towarzystw naukowych.

Po powrocie do Polski w 1913 r. Maria Skalińska pracowała naukowo w pracowni biologicznej Towarzystwa Miłośników Przyrody, a następnie w pracowni zoologicznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. W latach 1915–1919 kontynuowała badania naukowe w Stacji Genetycznej w Morach koło Warszawy. Początkowo prowadziła badania zoologiczne, od tego czasu poświęciła się jedynie badaniom na materiale roślinnym. W latach 1918–1919 współpracowała z profesorem E. Malinowskim, będąc jego asystentką, następnie (1919–1923) prowadziła wykłady z genetyki, embriologii roślin i botaniki ogólnej w Wyższej Szkole Ogrodniczej w Warszawie. Brała także udział w działalności społecznej, np. w 1920 r. pracowała w organizacji „Biały Krzyż”, której celem było m.in. wygłaszanie wykładów dla walczących żołnierzy.

W 1921 r. Maria Skalińska została docentem botaniki na Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. W tym samym czasie pracowała jako adiunkt w Zakładzie Genetyki i Hodowli Roślin w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, prowadząc tam wykłady z hodowli roślin ozdobnych. W 1924 r. nostryfikowała swój dyplom doktorski w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i przedstawiła na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego pracę habilitacyjną *Badania nad*

mieszkańcami tytoniu. Po zdaniu kolokwium i wygłoszeniu wykładu „Zagadnienia mutacji” otrzymała stanowisko docenta i veniam legendi w zakresie botaniki ze szczególnym uwzględnieniem genetyki. W całej procedurze związanej z habilitacją oprócz profesorów Wydziału Filozoficznego UJ brali udział profesor E. Załęski (przedstawiciel Wydziału Rolniczego) i profesor A. Krzyżanowski (przedstawiciel Wydziału Prawa). W tym samym roku została profesorem i kierownikiem Zakładu Botaniki Ogólnej Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Na stanowisku tym pozostała do jesieni 1939 r.

Po r. 1933 profesor Skalińska podjęła także wykłady w Łódzkim Oddziale Wolnej Wszechnicy Polskiej. Ponadto w latach 1928–1934, będąc kierownikiem Stacji Genetycznej w Morach koło Warszawy, prowadziła tam badania genetyczne związane z hodowlą roślin (zagadnienia samo- i obcopylności wisien i jabłoni, dziedziczenie cechy pełnych kwiatów u lewkonii). W 1932 r. za pracę w Stacji Genetycznej w Morach otrzymała złoty medal. W latach 1924–1939 profesor Skalińska opublikowała szereg prac dotyczących cytologii i cytogenetyki zarówno gatunków z rodzaju *Aquilegia*, jak i ich mieszańców oraz eksperymentalnie uzyskanych poliploidów, i właśnie dzięki tym publikacjom zyskała już w owym czasie światowe uznanie.

Szczęśliwym zbiegiem okoliczności w chwili rozpoczęcia II wojny światowej profesor Skalińska znajdowała się na terenie Wielkiej Brytanii. Wyjechała tam latem 1939 r., jako jedyny przedstawiciel Polski zaproszony przez International Union of Biological Sciences i Institut de Intellectuelle przy Lidze Narodów, aby wziąć udział w międzynarodowej konferencji dotyczącej terminologii z zakresu cytologii i genetyki. Po zakończeniu wspomnianej konferencji, na początku sierpnia 1939 r., profesor Skalińska brała udział w VII Międzynarodowym Kongresie Genetycznym w Edynburgu, gdzie wygłosiła wykład w sekcji cytologii. Po zakończeniu Kongresu powrót do Polski stał się niemożliwy. Przebywając w Wielkiej Brytanii, pracowała w Royal Botanical Gardens w Kew, najpierw w Zielniku, a później w Jodrell Laboratory. Równocześnie kontynuowała badania nad przestawicielami rodzaju *Aquilegia* i rozpoczęła badania cytotaksonomiczne nad kompleksem *Valeriana officinalis*. Okres pobytu w Wielkiej Brytanii był dla profesor Skalińskiej bardzo ciężki z powodów osobistych. Nie miała kontaktu z ro-

Maria Groszlik — przyszła uczona, po ukończeniu szkoły średniej w Warszawie

Studentka uniwersytetu w Bernie

Akademii Umiejętności. Profesor Skalińska przejęła zakład po znanym embriologu roślin, profesorze Kazimierzu Piechu, który zmarł wkrótce po powrocie z obozu koncentracyjnego w Oranienburgu. Przed wojną zakład profesora Piecha mieścił się w prywatnej kamienicy i całe wyposażenie uległo zniszczeniu, zachował się jedynie cenny zbiór odbitek z zakresu anatomii, cytologii i embriologii roślin. Okres nasilającego się stalinizmu (a łysenkizmu w biologii) był dla Marii Skalińskiej bardzo trudny. Jako niesłychanie prawy człowiek nie zgadzała się na żadne kompromisy, przemilczanie faktów naukowych czy też wykładanie teorii sprzecznych z osiągnięciami współczesnej wiedzy. Konsekwencją tego rodzaju postawy było pozbawienie profesor Skalińskiej prawa wykładania genetyki. Jednak prowadziła nadal swe wykłady, ale pod zmienionym tytułem: „Cytologia roślin”. Znamienny dla okresu stalinowskiego był artykuł Henryka Hollanda, który ukazał się 5 czerwca 1954 r. pt. *Dwie tradycje i dzień dzisiejszy Uniwersytetu Jagiellońskiego*, we wpływowej w owych czasach „Trybunie Ludu”. Autor pisał:

Wiele dzieje się rzeczy nowych, młodych radosnych na najstarszej uczelni polskiej. Ale grube mury uniwersytetu nie odgradzają go — jak nigdy zresztą nie odgradzały — od toczącej się w kraju i świecie walki klasowej. Ideologia ginącego świata pokutuje jeszcze na niektórych katedrach uniwersyteckich w postaci

dziną, która pozostała w okupowanej Polsce. Naziści aresztowali jej syna, który początkowo przebywał w więzieniu w Warszawie, a następnie został przenie-
sany najpierw do obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau, a potem do Gross Rosen (1943–1945). W 1942 r. zginęła jej matka, o czym dowiedziała się dopiero po powrocie do Polski.

W 1946 r. profesor Skalińska powróciła do kraju i otrzymała stanowisko kierownika Zakładu Anatomii i Cytologii Roślin Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (znanego następnie pod nazwą: Zakład Cytologii i Embriologii Roślin UJ). W październiku 1947 r. uzyskała stanowisko profesora zwyczajnego UJ. Pierwsze lata pracy poświęciła na uzyskanie odpowiedniego lokalu, zorganizowanie od podstaw wyposażenia laboratorium i biblioteki zakładowej oraz szkolenie nowej kadry asystentów. W okresie tym korzystała z pomocy finansowej Komitetu Badań Fizjograficznych Polskiej

przeróżnych teoryjek idealistycznych, gdziegdzie głosi się jeszcze *ex cathedra* stare, zbankrutowane już teorie i poglądy. Najdobitniczym przykładem może być tu katedra botaniki ogólnej (kierownik — prof. Maria Skalińska), stanowiąca „twierdzę” reakcyjnej genetyki morganowsko-weissmanowskiej [...].

W 1950 r. Maria Skalińska została zaproszona na Kongres Botaniczny w Sztokholmie, gdzie poproszono ją o wygłoszenie referatu na sesji plenarnej Sekcji Taksonomii Eksperymentalnej. Nie uzyskała zgody na wyjazd z kraju. Podobnie w r. 1954 — organizatorzy Kongresu Botanicznego w Paryżu zwrócili się z prośbą o wykład na sesji plenarnej, ponownie odmówiono jej zgody na wyjazd. Tym razem organizatorzy Kongresu poprosili o streszczenie, które ukazało się w materiałach zjazdowych. W 1956 r., po śmierci Stalina, zostały oficjalnie przywrócone wykłady z genetyki prowadzone przez profesor Skalińską.

W 1957 r. Maria Skalińska została powołana na członka Zespołu Rzecznawców Biologii Sekcji Studiów Uniwersyteckich Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. W r. 1966 w uznaniu sukcesów odniesionych w badaniach naukowych przyznano jej nagrodę państwową I stopnia z dziedziny nauk przyrodniczych. Nagroda została przyznana m.in. za wieloletnie badania kariologiczne prowadzone nad florą Tatr. Od 1958 r. do śmierci w 1977 r. profesor Skalińska była redaktorem „Acta Biologica

Posiedzenie Warszawskiego Towarzystwa Ogrodniczego.

Dr M. Sachs-Skalińska siedzi (druga od prawej), obok niej przewodniczący P. Hoser

Maria Sachs-Skalińska w laboratorium biologicznym Towarzystwa Miłośników Przyrody, ok. 1913. Z lewej strony dr W. Jezierski, kierownik laboratorium

Cracoviensia. Series Botanica” oraz członkiem Komisji Biologicznej Krakowskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk, której organem jest wspomniane czasopismo. Redagowała także tłumaczenia trzech wydań znanego podręcznika E. Strasburgera *Botanika*. Władza swobodnie wieloma językami: angielskim, francuskim, niemieckim, rosyjskim i włoskim, a biernie znała też inne.

Wielokrotnie wyjeżdżała za granicę. W 1925 r. odbyła podróż naukową do instytutów botaniki uniwersytetów w Zurychu (prof. A. Ernst) i Genewy (prof. R. Chodat), aby zaznajomić się z nowymi metodami badawczymi. W 1927 r. uczestniczyła w V Międzynarodowym Kongresie Genetycznym w Berlinie, gdzie wygłosiła wykład podsumowujący dotychczasowe wyniki jej badań. W 1930 r. wzięła udział w V Międzynarodowym Kongresie Botanicznym w Cambridge, gdzie wygłosiła referat dotyczący eksperymentalnie uzyskanych mieszańców rodzaju *Aquilegia*. W r. 1930 uczestniczyła w VI Międzynarodowym Kongresie Genetycznym w Ithaca (USA), gdzie wraz z profesorem Harlandem przewodniczyła sekcji genetyki roślin. Po Kongresie na zaproszenie International Union of Biological Science

W ogrodzie Stacji Genetycznej w Morach koło Warszawy, ok. 1915–1919

odbyła podróż po ośrodkach naukowych Stanów Zjednoczonych. W 1948 r., jako delegat Ministerstwa Oświaty, uczestniczyła w VII Międzynarodowym Kongresie Genetycznym w Sztokholmie, gdzie przewodniczyła sekcji cytologii roślin.

Profesor Skalińska była członkiem wielu towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych: Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1946 — członek korespondent), Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1947 — członek rzeczywisty), Polskiej Akademii Umiejętności (1949 — członek korespondent), Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika (1925), Polskiego Towarzystwa Eugenicznego (1939 — przewodnicząca Sekcji Biologicznej Warszawskiego Oddziału), Polskiego Towarzystwa Botanicznego (1922 — członek założyciel), Polskiego Towarzystwa Genetycznego (1930 — członek założyciel), American Genetical Society (1929), Genetical Society of London (1942), British Genetic Society (1947), International Organization of Plant Biosystematists (1962). Posiadała też honorowe członkostwo Polskiego Towarzystwa Botanicznego (1969) i Bułgarskiego Towarzystwa Botanicznego (1969).

W uznaniu cennego wkładu w naukę światową i jej międzynarodowego uznania Rząd Polski odznaczył ją Złotym Krzyżem Zasługi (1939) i Oficerskim Krzyżem Orderu Polonia Resituta (1956). Podczas uroczystości jubileuszowych w Brnie, z okazji 100. rocznicy odkrycia praw Mendla (1965), Czechosłowacka Akademia Nauk przyznała jej srebrny medal Mendla za zasługi na polu badań genetycznych. Polska Akademia Nauk za wybitne osiągnięcia naukowe odznaczyła ją medalem Kopernika.

30 sierpnia 1961 r. profesor Skalińska przeszła na emeryturę, ale nadal była niezwykle aktywna na polu nauki. Wygłaszała referaty na zjazdach i kongresach botanicznych, w kraju i za granicą (np. Praga 1962, Berlin 1968). Prawie do ostatnich dni swego życia regularnie przychodziła do Zakładu Cytologii i Embriologii Roślin Uniwersytetu Jagiellońskiego i prowadziła dyskusje dotyczące wyników aktualnie prowadzonych prac naukowych. W 1969 r. została mianowana honorowym wiceprezydentem XI Międzynarodowego Kongresu Botanicznego w Seattle (USA). Zmarła 18 grudnia 1977 r. w Krakowie; została pochowana na Cmentarzu Rakowickim.

Profesor Maria M. Skalińska była wybitną uczoną i znakomitym pedagogiem. Poświęciła ona całe swoje życie nauce i nauczaniu. Każdą wolną chwilę spędzała pracując w laboratorium lub czytając najnowszą literaturę naukową. Mimo iż od jej śmierci minęło już ponad 20 lat, jest ona nadal ogólnie uznawanym autorytetem naukowym, a jej prace są stale cytowane w literaturze polskiej i zagranicznej. Była niezrównaną, wspaniałą osobą, która potrafiła zafascynować swoich uczniów. Podziwiali ją wszyscy i otaczali niezwykłą czcią. Zawsze, kiedy pojawiała się na zebraniach, sympozjach czy zjazdach naukowych, budziła powszechny szacunek i podziw. Niezwykle oddana przyjaściom, była zarazem nieprzejednana w walce z przeciwnikami.

Profesor Skalińska zaszczycła swą przyjaźnią mego ojca i dzięki temu już od moich szkolnych lat spędzaliśmy razem wiele czasu — święta, wspólne wycieczki w okolice Krakowa i w dalsze tereny. Była niezrównanym towarzyszem wycieczek górskich w Tatry, Gorce czy Sudety, jednak najbardziej kochała i podziwiała piękno przyrody tatrzańskiej.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

Głównymi kierunkami zainteresowań Marii Skalińskiej była genetyka, cytogenetyka, embriologia i ewolucja roślin. Zainicjowała w Uniwersytecie szkołę naukową obejmującą zagadnienia embriologii roślin i cytogenetyki. Szkoła ta kontynuowana jest do dzisiejszego dnia w Zakładzie Cytologii i Embriologii Roślin Instytutu Botaniki UJ.

Badania naukowe profesor Skalińska rozpoczęła w dziedzinie zoologii, ale już po kilku latach obiektem jej studiów stał się materiał roślinny. Jej pierwsze prace botaniczne dotyczyły genetyki (odstępstwa od klasycznych praw Mendla oraz zagadnienie dziedziczenia cytoplazmatycznego), a także przyczyn sterylności mieszańców. W późniejszym okresie jej zainteresowania koncentrowały się na cytotaksonomii (opisała nowy gatunek z Tatr — *Poa nobilis* Skalińska — wiechlina tatrzańska), kariologii przedstawicieli *Angiospermae* z terenu Polski, a także embriologii i ewolucji taksonów apomiktycznych.

Na początku lat 20. M. Skalińska koncentrowała się na zagadnieniach genetyki, cytogenetyki i embriologii przedstawicieli rodzaju *Nicotiana* i *Petunia* (przypadki odstępstw od klasycznych praw Mendla i rola cytoplazmy w dziedziczeniu). Po wojnie badania jej skupiały się na zagadnieniach kariologii, cytogenetyki, cytockologii, embriologii i ewolucji *Angiospermae*.

GENETYKA

W dziedzinie cytogenetyki profesor Skalińska uzyskała uznanie międzynarodowe jeszcze przed II wojną światową dzięki cyklowi prac dotyczących cytogenetyki mieszańców *Aquilegia* (triploidy, tetraploidy, hypertetraploidy). Jednym z najważniejszych osiągnięć było uzyskanie w potomstwie triploidalnego mieszańca (*A. chrysantha* × *A. flabellata*) tetraploidalnego amfidiploida *Aquilegia janczewski*. Wspomniane tetraploidy dawały płodne potomstwo przy krzyżowaniach na szczeblu tetraploidalnym, ale wykazywały wysoki stopień izolacji seksualnej w stosunku do diploidów.

EMBRIOLOGIA ROŚLIN

Po II wojnie światowej profesor Skalińska ponownie zainicjowała w Krakowie badania embriologiczne i stworzyła własną szkołę. Wyniki jej prac weszły na trwałe do światowej literatury embriologicznej.

Do najważniejszych prac z dziedziny embriologii roślin należą badania profesor Skalińskiej nad wysokogórskim endemitem karpackim *Poa granitica*. Dzięki badaniom embriologicznym, które wykazały znaczny stopień fakultatywności apomiktycznej, można było wyjaśnić szeroką skalę zmienności kariologicznej występującej w naturalnych populacjach omawianego gatunku. Szczególnie cenny i ineresujący był cykl prac poświęcony embriologii innego apomiktycznego gatunku — *Hieracium*

aurantiacum. Oprócz klasycznych badań embriologicznych profesor Skalińska przeprowadziła tu szereg eksperymentalnych zapyteń, uzyskując obok roślin powtarzających typ macierzysty także nowe cytotypy powstałe na drodze zapłodnienia komórki jajowej o niezredukowanej liczbie chromosomów (zjawisko sumowania kompleksów chromosomowych). Wyniki ich rzuciły światło na mechanizmy powstawania zróżnicowania kariologicznego w populacjach *Hieracium aurantiacum*. Należy także wspomnieć o badaniach nad przyczynami sterylności u mieszańców międzyrodzajowych *Aquilegia* × *Isopyrum* czy *Heuchera* × *Tiarella*.

KARIOLOGIA ROŚLIN

Profesor Skalińska zainicjowała badania zespołowe nad kariologią flory Polski. Badania te są nadal kontynuowane przez jej uczniów — do chwili obecnej ukazało się 20 publikacji. Badania te w wielu przypadkach rzuciły światło na genezę powstania szeregu taksonów, ich względny wiek, a także drogi migracji. Wyniki wieloletnich prac zespołowych nad florą Tatr profesor Skalińska przedyskutowała na tle innych obszarów górskich Europy w interesującej oddzielnej publikacji.

Oprócz wspomnianych prac zespołowych należy wspomnieć o badaniach profesor Skalińskiej nad zróżnicowaniem kariologicznym zbiorowego gatunku *Valeriana officinalis* z terenu Wielkiej Brytanii i Polski — prace te są bardzo często cytowane i weszły do zagranicznych podręczników. Profesor Skalińska położyła tu szczególny nacisk na związek między poliploidalnością a rozmieszczeniem geograficznym i wymaganiami ekologicznymi różnych cytotypów. Należy tu wspomnieć o badaniach dotyczących kariologii *Poa alpina* var. *vivipara*, u taksonu tego profesor Skalińska stwierdziła liczby somatyczne $2n = 14, 22, 26, 28, 33, 34$ i 39 ; w pracy przedstawione są przypuszczalne drogi migracji poszczególnych typów chromosomowych.

ANATOMIA KARIOLOGICZNA

Maria Skalińska zainicjowała także badania z dziedziny anatomii kariologicznej (cytologicznych procesów prowadzących do różnicowania się komórek w toku ontogenezy). Praca uczonej dotyczyła różnicowania się tapetum pylnikowego u *Valeriana* na drodze zakłóconych mitoz. Wiele prac z anatomii kariologicznej opublikowała w naszym ośrodku profesor K. Turała-Szybowska wraz ze swymi uczniami. Studia te są nadal kontynuowane w Zakładzie Cytologii i Embriologii Roślin IB UJ.

HODOWLA ROŚLIN

W pierwszych latach swojej botanicznej działalności naukowej profesor Skalińska była związana z hodowlą roślin. Prace jej dotyczyły dziedziczenia cech u roślin uprawnych (petunia, lewkonія, fasola i inne) i metod otrzymywania nowych od-

mian. Prowadziła także badania nad samo- i obcopylnością drzew owocowych oraz prace selekcyjne nad wieloma roślinami uprawnymi.

ORGANIZACJA NAUKI

Profesor Maria Skalińska należała do współorganizatorów instytucjonalnych podstaw genetyki roślin w Polsce. W Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie zorganizowała pierwszy w Polsce ośrodek badań cytogenetycznych związanych ściśle z embriologią roślin. W Uniwersytecie Jagiellońskim unowocześniła Zakład Anatomii i Cytologii Roślin oraz stworzyła zespół naukowy i wyznaczyła tematykę badawczą, kontynuowaną częściowo do dzisiejszego dnia.

DYDAKTYKA I POPULARYZACJA

Profesor Skalińska prowadziła wykłady w kilku uczelniach. W początkowym okresie swej działalności wykładała zagadnienia hodowli roślin ozdobnych w Zakładzie Genetyki i Hodowli Roślin w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. W czasie pobytu w Wielkiej Brytanii dała się poznać jako znakomity wykładowca. W 1940 r. wygłosiła w Oxfordzie cykl wykładów zleconych pod tytułem „Cytogenetics and the origin of species”. Ponadto w roku akademickim 1945/1946 prowadziła wykłady z botaniki dla polskich słuchaczy Wydziału Chemii w Londynie. Jako członek Zrzeszenia Profesorów Polskich Szkół Akademickich starała się pomóc przebywającym na emigracji młodym naukowcom w znalezieniu pracy lub uzyskaniu stypendiów w brytyjskich uniwersytetach.

Prowadziła pionierskie w naszym kraju wykłady z genetyki roślin, początkowo w Wyższej Szkole Ogrodniczej w Warszawie (1919–1923) (wykładała tam również embriologię i botanikę ogólną), a później przez długie lata w Uniwersytecie Jagiellońskim. Przed wojną, w latach 30., prowadziła kursy monograficzne (m.in. „Zasady dziedziczenia”, „Zmienność istot żywych”, „Zagadnienia biologii ogólnej w świetle genetyki”). Po wojnie wykładała genetykę,

Prof. M. Skalińska ze swoim asystentem, mgrm A. Jankunem, Kostrze, lata 60.

botanikę ogólną, cytologię, embriologię i ewolucję roślin. W 1939 r. nakładem Polskiego Towarzystwa Eugenicznego został opublikowany znakomity podręcznik *Genetyka*, w którym Maria Skalińska przedstawiła najnowsze zdobycze ówczesnej genetyki. Był to pierwszy podręcznik o tej tematyce w Polsce. Piętnowana w czasach stalinowskich, wykazała nieugiętą postawę w stosunku do prób narzucenia idei hysenkizmu, co zyskało jej wielki szacunek i sympatię studentów.

W latach 1913–1915 uczyła biologii w kilku szkołach średnich na terenie Warszawy oraz zajmowała się pracą oświatową; prowadziła odczyty w Uniwersytecie Ludowym i innych placówkach kulturalno-oświatowych. W latach 1924–1939 prowadziła wykłady i odczyty dla nauczycieli szkół średnich oraz liceów dotyczące postępów nauk biologicznych i zagadnień metodyki nauczania.

Profesor Skalińska była niezwykle popularna wśród studentów. Zawsze znajdowała dla nich czas, zarówno gdy chodziło o ich problemy naukowe, np. zasugerowanie interesujących problemów badawczych, dyskusję nad preparatami i ostatecznymi wynikami pracy, jak też pomoc w rozwiązywaniu trudnych problemów osobistych. Studenci niezwykle cenili jej wykłady. Sala wykładowa była zawsze wypełniona po brzegi słuchaczami. Ceniono je nie tylko ze względu na niezwykle jasne przedstawianie trudnych zagadnień, ale także ze względu na wspaniałą polszczyznę. Umiłowanie języka i wspaniałą znajomość polskiej literatury pięknej wyczuwało się przy każdej rozmowie z Marią Skalińską.

UCZNIOWIE

K. Bijok (prof. Uniwersytetu Gdańskiego), R. Czapik (prof. UJ), J. Małecka (prof. UJ), E. Pogan (prof. UJ, późniejszy wieloletni kierownik Zakładu Cytologii i Embriologii Roślin), C. Prywer (prof. uniwersytetu w Meksyku), E. Rozmus (prof. WSP w Krakowie), Z. Sawicka (prof. UJ), K. Turąła-Szybowska (prof. UJ), K. Urbańska (pierwsza kobieta, która została profesorem Swiss Federal Institute of Technology (ETH) w Zurychu), H. Wcisło (prof. UJ, późniejszy redaktor „Acta Biologica Cracoviensia. Series Botanica”), R. Izmailow (dr hab. UJ), A. Jankun (dr hab. UJ).

EPONIMY

Na cześć profesor M. Skalińskiej został nazwany jeden z gatunków mniszka — *Taraxacum skalińskianum* Małecka & van Soest.

PUBLIKACJE

Maria Skalińska była autorką 120 publikacji, w tym 97 naukowych. Pełna bibliografia prac zamieszczona jest w opracowaniu: A. Jankun, *Maria Magdalena Skalińska (1890–1977) — the 100th anniversary of her birth*, Pol. Bot. Stud. 1991, 2, s. 3–16.

NAJWAŻNIEJSZE PRACE

1. *On the significance of cytoplasm in matroclinous hybrids of Aquilegia*, Acta Biologicae Experimentalis (Varsovic) 1930, 5, s. 1–18.
2. *Études cytogénétiques sur un hybride triploïde d'Aquilegia*, Acta Soc. Bot. Pol. 1934, 11, Supplementum, s. 55–86.
3. *Genetyka*, nakł. Polskiego Towarzystwa Eugenicznego, Warszawa 1939, ss. 271.
4. *Cytogenetic studies in triploid hybrids of Aquilegia*, Journal of Genetics (Cambridge) 1940, 47, s. 87–110.
5. *Polyploidy in Valeriana officinalis Linn. in relation to its ecology and distribution*, Journal of the Linnean Society — Botany 1947, 53, s. 159–186.
6. *Cyto-ecological studies in Poa alpina L. var. vivipara L.*, Bull. Int. Acad. Pol. Sci. Lett., Cl. Sci. Math. Nat., Sér. B (I) 1951, s. 253–283.
7. *Embryological studies in Poa granitica Br.-Bl. an endemic apomictic species of the Carpathian range*, Acta Biol. Crac., Ser. Bot. 1959, 2, s. 91–111.
8. *Cytological studies in the flora of the Tatra Mts. A synthetic review*, Acta Biol. Crac., Ser. Bot. 1963, 6, s. 203–233.
9. *Experimental and embryological studies in Hieracium aurantiacum L.*, Acta Biol. Crac., Ser. Bot. 1971, 14, s. 139–152.
10. *Further studies in facultative apomixis of Hieracium aurantiacum L.*, Acta Biol. Crac., Ser. Bot. 1973, 16, s. 121–132.
11. *Cytological diversity in the progeny of octoploid facultative apomicts of Hieracium aurantiacum L.*, Acta Biol. Crac., Ser. Bot. 1976, 19, s. 39–46.

BIBLIOGRAFIA

- Anonim, *Maria Skalińska*, Roczn. Tow. Nauk. Warsz. 1946, 39, s. 70–73.
- Anonim, *Maria Skalińska*, Roczn. Pol. Akad. Umiejętn. 1947/1952, 1953 [wyd. 1954], s. LII–LIII.
- Anonim, *20 lat studiów nad florą Tatr*, Echo Krakowa 1966, nr 169, s. 3.
- Biological Commission of the Polish Academy of Sciences (Professor Maria Skalińska)*, [w:] *Volume dedicated to Professor Dr. Maria Skalińska in celebration of 50 years of the scientific work*, Acta Biol. Crac., Ser. Bot. 1965, 8, s. 3–4.
- A. Jankun, *Maria Magdalena Skalińska (1890–1977) — the 100th anniversary of her birth*, Pol. Bot. Stud. 1991, 2, s. 3–16.
- M. Kovanda, *Professor Maria Skalińska: a personal recollection*, Pol. Bot. Stud. 1991, 2, s. 19–20.
- R. Kubiak, *Maria Skalińska (1890–1977)*, Folia Biol. 1979, 27, s. 64.
- C. R. Metcalfe, *Jodrell Laboratory Centenary 1876–1976*, Royal Botanic Gardens Kew, Kew 1976, s. 2–27.
- M. Olszewska, *Aktualny stan cytologii roślin w Polsce*, Wiad. Bot. 1971, 15/3, s. 185–191.
- E. Pogan, *Prof. Dr Maria Skalińska 1890–1977*, Genetica Polonica 1978, 19, s. 109–112.

- E. Pogan, *Prof. Dr Maria Skalińska (1890–1977)*, Wiad. Bot. 1978, 22, s. 219–226.
- E. Pogan, *Profesor Dr Maria Skalińska (1890–1977)*, Acta Biol. Crac., Ser. Bot. 1978, 21, s. 85–91.
- E. Pogan, *Professor Dr Maria Skalińska — Fifty years of scientific work*, Genetica Polonica 1966, 7, s. 47–48.
- E. Pogan, [*The bibliography of Prof. M. Skalińska*], Acta Biol. Crac., Ser. Bot. 1965, 5, s. 5–10.
- Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, PWN, Warszawa 1987, s. 488–489.
- A. Śródka, P. Szczawiński, *Biogramy uczonych polskich, cz. II: Nauki biologiczne*, Zakł. Nar. Oss., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 338–340.
- S. M. Walters, *Professor Maria Skalińska: an appreciation from England*, Pol. Bot. Stud. 1991, 2, s. 17–18.

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

- Archiwum Akt Nowych. Acta Zespołu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Warszawa, sygn. 5708.
- Archiwum Krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Kraków.
- Muzeum Botaniczne i Pracownia Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej (Ogród Botaniczny, Instytut Botaniki UJ).
- Archiwum UJ: WF II 122, S II 619.
- Československa Botanická Společnost v Praze, Knihovna, Praha.

Andrzej Jankun